

GUNNAR TURESSON

VÄRMLÄNDSKA
KULTURTRADITIONER II

SÄTERLIVETS ARBETSSÅNGER

RITUALDANSER

JÄMFÖRANDE EUROPEISKA LOCKROP

TIDENS FÖRLAG

STOCKHOLM

SÅNGER TILL SOLEN

På flera hållristningar i vårt land kan man se avbildningar av en man, som på lyfta armar bär en rund figur, som kan liknas vid ett hjul med fyra ekrar eller utgöres av flera i varandra placerade cirklar. Den arkeologiska vetenskapen benämner dessa runda figurer solhjul och menar, att dylika ristningar har med solkult att göra. Man såg i solen en gudom, som man genom vissa rituella handlingar ville blidka att ge god värme, så att grödan för djur och människor skulle utvecklas och bli riklig. Måhända kunde anbringandet av ett sådant solhjul i en berghäll ha liknande syfte.

Värmland är fattigt på hållristningar. Endast två är kända och de är belägna i Eskilsäter, den yttersta socknen på Värmlandsnäs. I den ena av dessa — vid Bergstorp — finns bilder av två skepp, ett djur, som möjligen kan vara en häst, och ett annat, som föreställer en orm. Men där är också en figur, som består av flera i varandra ristade cirklar. Det är solbilden, som här dock saknar bärare. Bilden torde likafullt ha haft något med soldyrkan att göra.

Solsång från Köla.

Gulle sol, gulle sol kom igen. Jungfru Maria satt å sang,
hade bok i sin han'. Ho ba dä skulle lättne. Lättne
opp, över skog över topp, över trä, över folk över fä,
över berga de blå, å hästen den grå. Å över
alle di små valle - barn, som i skogen går å gråter.

Mel. o. text uppt. förf. 1959 efter Selma Nilsson, Bålstad, Köla, f. 1905.

Det har gått tre årtusenden sedan dessa bilder anbringades på hällen vid Bergstorp. Den religion, som rörde sig bl. a. kring soldyrkan, övergick väl i asaläran och denna i sin tur i kristendomens katolska läroform med bl. a. Maria-kult. När man ser ovanstående sång till solen från Köla, finner man en blandning av såväl heden som kristen tro.

Om Kummelöarna i Örten skriver Djurklou, att gravarnas belägenhet i närheten av vatten häntyda till att människorna haft en stark kärlek till detta element, och då fritt belägna holmar och högt belägna bergspetsar företrädesvis utvalts, hava de möjligtvis varit soldyrkare. Anmärkningsvärt är att på Ullerön och i socknarna längre västerut seden, att på vissa bergstoppar tända eldar och under sång och dans fira midsommarnatten ännu i mannaminne bibehållits.

Och här är det en variant på "Gulle sol", även den från Köla socken. Den har också samma melodityp som den föregående. Den finns med i Edvard Olssons "Värmländska folkminnen" och är upptecknad efter 80-åriga undantagsgumman Kari i Västra Köla.

*Gulle sol, gulle sol, kom igen!
Sola den väne
däg ska vi tjäne.
Jömfru Maria ho satt å sang,
ho hadde e bok uti si hann.
Ho ba, dä skulle lättne,
lättne opp över topp,
över trä,
över folk, över fä,
över berga di blå,
över hösten den grå,
över alle små vallebarn,
som i skogen går å gråter.*

Ytterligare ett par varianter:

*Mólflak fly din kos
å gullsol kom igen,
skall ja ge dej en penning.
Penga i pongen, pongen i lådan,
lådan i kistan å kistan i kyrkan,
kyrkan långt nol om Kristinehamn.*

Där satt jungfru Maria å sang
 å hade Jesus i sitt fang
 å bad att solen skulle få skina
 över bergen de blå
 å över barnen de små.
 Å Herre, kalla vallemästare över mig som liten är!

Uppt. Ragnar Nilsson 1933 efter Maria Andersson, Tobyn, Mangskog,
 f. 1862 i Gunnarskog. (V. F. F).

Gäck bört målnvägg. Käre sol kôm igen ska du få en penning.
 Penningen ligger i pongen. Pongen ä i kis-ta. Kista ä i kör-ka,
 körka ä i Krestinehamn. *rit.* Lett nu öpp för alle lann. Mest för han
 (hon
 Kurt, som ä li-ten. Mest för han Kurt, som ä li-ten, som så liten ä.
 Marja)

Uppt. förf. 1959 efter Olivia Bengtsson, Dalby, som på sin tid
 sjöng ramsan som vaggvisa.